

УДК 658.114.5

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2021-6-12>

Павленко О.П.

доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри публічного управління
та менеджменту природоохоронної діяльності
Одеського державного екологічного університету

Русин-Гриник Р.Р.

доктор філософії,
асистент кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
Національного університету «Львівська політехніка»

Мацук В.М.

аспірант кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
Національного університету «Львівська політехніка»

Pavlenko Elena

Doctor of Economics, Associate Professor,
Head of the Department of Public Administration and Environmental Management
Odessa State Environmental University

Rusyn-Hrynyk Roman

Doctor of Philosophy, Assistant at the Department of Entrepreneurship
and Environmental Examination of Goods
Lviv Polytechnic National University

Matsuk Vasylyna

Postgraduate Student at the Department of Entrepreneurship
and Environmental Examination of Goods
Lviv Polytechnic National University

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗБАЛАНСОВАНОЇ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА РИНКУ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

THEORETICAL BASIS OF THE FORMATION OF A BALANCED SYSTEM OF EVALUATION OF BUSINESS ENTITIES IN THE FOOD MARKET

Функціонування харчових підприємств у ринкових умовах змушує суб'єктів господарювання шукати найбільш ефективні аналітичні засоби та інструменти управління, які б забезпечили підтримання їх сталого розвитку та підвищення ефективності діяльності. У статті проаналізовано особливості оцінювання економічних явищ і процесів з позиції різних підходів, а також обґрунтовано їх поєднання з наукової точки зору. Досліджено, що оцінювання має характеризуватись полікритеріальністю, тобто відображати економічну ефективність підприємницької діяльності, якість і безпечність харчових продуктів, які є об'єктами виробництва, зберігання, постачання, транспортування і продажу. Обґрунтовано, що потреби є вихідними у конкретизації об'єкта оцінювання, наукового підходу до оцінювання, критеріїв оцінювання вибраного об'єкта і методів оцінювання.

Ключові слова: харчові підприємства, сталий розвиток, інструменти управління, підприємницька діяльність, управлінські рішення.

Функционирование пищевых предприятий в рыночных условиях заставляет субъектов хозяйствования искать наиболее эффективные аналитические средства и инструменты управления, которые бы обеспечили поддержание их устойчивого развития и повышение эффективности деятельности. В статье проанализированы особенности оценивания экономических явлений и процессов с позиции разных подходов, а также обосновано их сочетание с научной точки зрения. Исследовано, что оценивание должно характеризоваться поликритериальностью, то есть отражать экономическую эффективность предпринимательской деятельности, качество и безопасность пищевых продуктов, которые являются

объектами производства, хранения, поставки, транспортировки и продажи. Обосновано, что потребности являются исходными в конкретизации объекта оценивания, научного подхода к оцениванию, критериев оценивания выбранного объекта и методов оценивания.

Ключевые слова: пищевые предприятия, устойчивое развитие, инструменты управления, предпринимательская деятельность, управленческие решения.

The operation of food businesses in market conditions forces businesses to seek the most effective analytical tools and management tools that would ensure the maintenance of their sustainable development and efficiency. Entrepreneurial activity in the food market, on the one hand, does not differ from entrepreneurial activity in other markets. In the conditions of rapid development of market relations, managers often need to use two or more scientific approaches to evaluate certain objects, i.e. to use the method of combination. This will provide more detailed and up-to-date information about a particular object of study, in our case – businesses in the food market. The safety of consumption depends on the quality of the offer they create. With this in mind, the evaluation of the activities of businesses in the food market should be balanced, and therefore systematic and at least bicriteria. Based on the application of the system-structural approach, it is substantiated that the evaluation of the activities of business entities in the food market requires that the evaluation of the activities of these entities be balanced. The argument in favor of this statement is that the security of consumption depends on the supply created by these entities. As a result, evaluation should be characterized by polycriteria, i.e., on the one hand, reflect the economic efficiency of entrepreneurial activity, and, on the other hand, the quality and safety of food products that are objects of production, storage, supply, transportation and sale. It is substantiated that when forming the system of evaluation of business entities in the food market the choice of criteria and indicators must be carried out taking into account the information needs of business entities (needs determining in making and implementing management decisions) of entrepreneurship, their business initiatives. Certain values of selected indicators and specialization (specialization is determined in the choice of criteria for the acceptability of the values of liquidity ratios of the entity's assets, as well as in the features of the HACCP system to achieve food quality and safety).

Keywords: food enterprises, sustainable development, management tools, business activities, management decisions.

Постановка проблеми. Функціонування харчових підприємств у ринкових умовах змушує суб'єктів господарювання шукати найбільш ефективні аналітичні засоби та інструменти управління, які б забезпечили підтримання їх сталого розвитку та підвищення ефективності діяльності. З одного боку, підприємницька діяльність на ринку харчових продуктів не відрізняється від підприємницької діяльності на інших ринках, адже підприємці переслідують ті ж цілі і зазнають дії тих самих економічних законів, які діють в економіці загалом, проте, з іншого боку, їх соціальна відповідальність набагато вище, ніж на інших ринках. Від якості створеної ними пропозиції залежить безпечність споживання. З огляду на це оцінювання діяльності суб'єктів підприємництва на ринку харчових продуктів має бути збалансованим, отже, системним і принаймні бікритеріальним. Отже, тема дослідження є важливою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі [1–9], яка присвячена проблемам розвитку підприємництва, досить багато праць, що висвітлюють особливості оцінювання економічних явищ і процесів. Критичний аналіз літературних джерел показав, що науковці до оцінювання підходять із позиції різних підходів, а саме кількісного (В. Козик, Н. Селюченко, В. Масюк, К. Тарасов, Н. Кузьминчук, Т. Куценко), якісного (М. Данилович-Кропивницька, В. Дикан, Д. Кирилук), системного (С. Рилев, І. Дринь, М. Хвесик, Л. Левковська, А. Сундук, А. Мілай, С. Нечипоренко), комплексного (Я. Коваль, Р. Чемчикаленко, М. Ланевський, О. Майборода), динамічного (Н. Даценко, М. Бублик, Н. Сментина), функціонального (Н. Принула, Р. Федорович, Н. Федоронько, І. Гнатюк). Як бачимо, у науковій літературі існує багато різних підходів і не існує єдиної системи оцінювання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах бурхливого розвитку ринкових відносин часто менеджерам потрібно застосовувати для оцінювання тих чи інших об'єктів два та більше наукових підходів, тобто використовувати метод комбінування. Це дасть змогу отримати більш детальну та актуальну інформацію про той чи інший об'єкт дослідження, у нашому випадку – суб'єктів підприємництва на ринку харчових продуктів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою написання статті є теоретичний аналіз основ формування збалансованої системи оцінювання суб'єктів підприємництва на ринку харчових продуктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі [10–15] часто дослідники почали застосовувати для оцінювання тих чи інших об'єктів два й більше наукових підходів, які комбінуються. Так, у своїх дослідженнях О. Гринюк, А. Антоненко, Л. Жилінська почали поєднувати такі підходи, як кількісний та якісний. На відміну від вищеназваних науковців, Т. Машкова, С. Глухова, Є. Кильницька поєднували якісний та системний підходи. Н. Георгіаді, С. Князь доводили можливість поєднувати три підходи, а саме системний, кількісний та функціональний.

Узагальнення вищенаведеного дає змогу стверджувати, що вибір підходу до оцінювання конкретних процесів і явищ, які характеризують розвиток суб'єкта підприємництва, залежить від цілей оцінювання, тобто від інформаційних потреб аналітика. Вони можуть полягати в необхідності отримання відомостей про фінансовий стан підприємства, рівень інвестиційної привабливості підприємства, рівень автономності активів підприємства, рівень безпеки системи управління підприємством, інтелектуальний потенціал підприємства, рівень конкурентоспро-

можності продукції підприємства, характер динаміки отримання фінансових результатів діяльності.

Перелік цих потреб невичерпний, тому саме потреби є вихідними у конкретизації об'єкта оцінювання, наукового підходу до оцінювання, критеріїв оцінювання вибраного об'єкта й методів оцінювання.

Під час оцінювання діяльності суб'єктів підприємництва отримані результати можуть базуватись на таких елементах:

- монокритеріальне оцінювання (застосовується якийсь один критерій для трактування результатів оцінювання певного об'єкта);

- бікритеріальне оцінювання (застосовуються два критерії для трактування результатів оцінювання певного об'єкта);

- полікритеріальне оцінювання (застосовується кілька критеріїв для трактування результатів оцінювання певного об'єкта).

Підприємницька діяльність на ринку харчових продуктів, з одного боку, не відрізняється від підприємницької діяльності на інших ринках. Підприємці переслідують ті ж цілі і зазнають дії тих самих економічних законів, які діють в економіці загалом, проте їх соціальна відповідальність набагато вище, ніж на інших ринках. Від якості створеної ними пропозиції залежить безпечність споживання. З огляду на це оцінювання діяльності суб'єктів підприємництва на ринку харчових продуктів має бути збалансованим, отже системним і принаймні бікритеріальним.

Формування системи оцінювання суб'єктів підприємництва на ринку харчових продуктів, яка би передбачала балансування між очікуваними значеннями економічних показників суб'єктів господарювання й показників безпечності та якості харчових продуктів, які є об'єктом виробництва, зберігання, транспортування, а також предметом торгівлі, вимагає дотримання кількох груп принципів, а саме принципів економічної ефективності, принципів системи НАССР і принципів формування самої системи оцінювання.

Під час побудови збалансованої системи оцінювання суб'єктів підприємництва на ринку харчових продуктів пріоритетними засадами економічної ефективності є такі:

- раціональність формування витрат;
- досягнення позитивної стійкої динаміки зміни прибутку і рентабельності активів;
- забезпечення перманентної фінансової стійкості суб'єкта підприємництва.

Отже, за результатами проведених досліджень доходимо висновку, що комплекс виділених принципів складає базову, концептуальну основу формування збалансованої системи оцінювання суб'єктів підприємництва на ринку харчових продуктів. Недотримання будь-якого його компоненту приводить до однобокого, полівекторного оцінювання діяльності суб'єктів підприємництва, що знижує рівень його інформативності і значущості в обґрунтуванні прийняття коригувальних управлінських рішень стратегічного, тактичного й оперативного характеру.

Висновки. На підставі застосування системно-структурного підходу обґрунтовано, що оцінювання діяльності суб'єктів підприємництва на ринку харчових продуктів вимагає, щоб оцінювання діяльності

цих суб'єктів було збалансованим. Аргументом на користь цього твердження є те, що від створеної цими суб'єктами пропозиції залежить безпека споживання. Як наслідок, оцінювання має характеризуватись полікритеріальністю, тобто відображати, з одного боку, економічну ефективність підприємницької діяльності, а з іншого боку, якість і безпечність харчових продуктів, які є об'єктами виробництва, зберігання, постачання, транспортування й продажу. Обґрунтовано, що під час формування системи оцінювання суб'єктів підприємництва на ринку харчових продуктів вибір критеріїв і показників необхідно здійснювати з урахуванням інформаційних потреб суб'єктів (потреби визначальні у прийнятті і реалізації управлінських рішень) підприємництва, їхніх підприємницьких ініціатив (ініціативи визначальні у виборі критеріїв прийнятності тих чи інших значень вибраних показників) та спеціалізації (спеціалізація визначальна у виборі критеріїв прийнятності значень коефіцієнтів ліквідності активів суб'єкта господарювання, а також в особливостях впровадження системи НАССР для досягнення якості та безпечності харчових продуктів).

Бібліографічний список:

1. Козик В., Селюченко Н., Масюк В. Розроблення моделі кількісного оцінювання ризиків і виявлення загроз процесу антикризового управління машинобудівним підприємством. *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 404–412.
2. Кузьминчук Н., Куценко Т. Підходи до діагностики соціально-економічного потенціалу регіону як основи ефективної стратегії управління. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2016. № 4. С. 269–284.
3. Данилович-Кропивницька М. Якісні підходи до оцінювання кластерів на основі теорії переваг регіональної конкуренції. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. Львів : вид-во Львівської політехніки, 2010. С. 149–155.
4. Кирилук Д. Якісні параметри продукції птахівництва та формування пропозиції на ринку яєць та м'яса птиці. *Біоресурси і природокористування*. 2014. Т. 6. № 12. С. 146–150.
5. Хвесик М., Левковська Л., Сундук А. Системний підхід до економічної оцінки водних ресурсів України та її регіонів. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 7. С. 43–54.
6. Чемчикаленко Р., Ланевський М., Майборода О. Особливості комплексної оцінки фінансового стану підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. № 13. С. 1263–1267.
7. Бублик М. Динамічні моделі економічного оцінювання складових техногенних збитків в національному господарстві. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2013. № 778. С. 364–373.
8. Федорович Р. Функціонально-вартісний аналіз у підвищенні конкурентоспроможності продукції. *Маркетинговий інструментарій управління попиту на товари і послуги* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (8–10 жовтня 2015 року). Тернопіль : ТНТУ, 2015. С. 92–94.
9. Федоронько Н., Гнатюк І. Використання функціонально-вартісного аналізу для підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 897–903.
10. Гринюк О. Науково-методичні підходи до оцінювання та прогнозування ризиків діяльності нафтогазовидобув-

- них підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2016. № 1. С. 10–23.
- Жилінська Л. Сучасні підходи до оцінки рівня розвитку промислових підприємств. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2015. Вип. 1 (1). С. 41–46.
 - Машкова Т. До оцінки якості сільськогосподарських угідь з використанням гіс-технологій у бухгалтерському обліку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2015. Вип. 4. С. 47–51.
 - Глухова С., Кильницька Є. Імплементация комплексної системи оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємств будівельної галузі. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2017. № 1. С. 135–144.
 - Георгіаді Н. Інтегровані системи управління економічним розвитком машинобудівних підприємств. Львів : видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. 336 с.
 - Князь С. Трансферний потенціал інноваційного розвитку машинобудівних підприємств. Львів : видавництво Львівської політехніки, 2010. 332 с.
- References:**
- Kozyk V., Selyuchenko N., Masyuk V. (2017) Rozroblennya modeli kil'kisnogo otsinyuvannya ryzykiv i vyavlennya zahroz protsesu antykrizovoho upravlinnya mashynobudivnym pidpryyemstvom [Development of a model for quantitative risk assessment and identification of threats to the process of crisis management of a machine-building enterprise]. *Problemy ekonomiky*, no. 1, pp. 404–412. (in Ukrainian)
 - Kuz'mynchuk N., Kutsenko T. (2016) Pidkhody do diahnostryky sotsial'no-ekonomichnogo potentsialu rehionu yak osnovy efektyvnoyi stratehii upravlinnya [Approaches to diagnosing the socio-economic potential of the region as a basis for an effective management strategy]. *Marketynh i menedzhment innovatsiy*, no. 4, pp. 269–284. (in Ukrainian)
 - Danylovych-Kropyvnyts'ka M. (2010) Yakisni pidkhody do otsinyuvannya klasteriv na osnovi teoriiy perevah rehional'noyi konkurentsiyi [Qualitative approaches to cluster evaluation based on the theory of regional competition advantages]. *Menedzhment ta pidpryyemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku*. L'viv: vyd-vo L'viv. politekhniky. P. 149–155. (in Ukrainian)
 - Kyrylyuk D. (2014) Yakisni parametry produktsiyi ptakhivnystva ta formuvannya propozytsiyi na rynku yayets' ta m'yasa ptytsi [Qualitative parameters of poultry products and the formation of supply in the market of eggs and poultry meat. Bioresources and nature management]. *Biorekursy i pryrodokorystuvannya*. Tom 6, no. 12, pp. 146–150. (in Ukrainian)
 - Khvesyk M., Levkovs'ka L., Sunduk A. (2016) Systemnyy pidkhid do ekonomichnoyi otsinky vodnykh resursiv Ukrainy ta yiyi rehioniv [System approach to economic assessment of water resources of Ukraine and its regions]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrainy*, no. 7, pp. 43–54 (in Ukrainian).
 - Chemchukalenko R., Lanevs'kyu M., Mayboroda O (2017) Osoblyvosti kompleksnoyi otsinky finansovoho stanu pidpryyemstva [Features of a comprehensive assessment of the financial condition of the enterprise]. *Ekonomika i suspil'stvo*, no. 13, pp. 1263–1267. (in Ukrainian)
 - Bublyk M. (2013) Dynamichni modeli ekonomichnogo otsinyuvannya skladovykh tekhnolohiykh zbytkiv v natsional'nomu hospodarstvi [Dynamic models of economic assessment of components of man-made losses in the national economy]. *Menedzhment ta pidpryyemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku*, no. 778, pp. 364–373. (in Ukrainian)
 - Fedorovich R. (2015) Funktsionalno-vartisnyi analiz u pidvyshchenni konkurentospromozhnosti produktsii. Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Marketynhovi instrumentarii upravlinnia popytom na tovary i posluhy" (Tern., 8–10 October 2015), pp. 92–94 (in Ukrainian)
 - Fedoron'ko N., Hnatyuk I. (2016) Vykorystannya funktsional'no-vartisnogo analizu dlya pidvyshchennya efektyvnosti zovnishn'oekonomichnoyi diyal'nosti pidpryyemstv [The use of functional-cost analysis to increase the efficiency of foreign economic activity of enterprises]. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*. Vypusk 10, pp. 897–903. (in Ukrainian)
 - Hrynyuk O. (2016) Naukovo-metodychni pidkhody do otsinyuvannya ta prohnozuvannya ryzykiv diyal'nosti naftohazovydobuvnykh pidpryyemstv [Scientific and methodological approaches to assessing and forecasting the risks of oil and gas companies]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 1, pp. 10–23. (in Ukrainian)
 - Zhylyns'ka L. (2015) Suchasni pidkhody do otsinky rivnya rozvytku promyslovykh pidpryyemstv [Modern approaches to assessing the level of development of industrial enterprises]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noyi vlasnosti*. Vyp. 1 (1), pp. 41–46. (in Ukrainian)
 - Mashkova T. (2015) Do otsinky yakosti sil'skohospodars'kykh uhid' z vykorystanniam his-tekhnolohiy u bukhal'ters'komu obliku [To assess the quality of agricultural land using GIS technologies in accounting]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*. Vypusk 4, pp. 47–51. (in Ukrainian)
 - Hlukhova S., Kyl'nytska Ye. (2017) Implementatsiya kompleksnoyi systemy otsinyuvannya efektyvnosti innovatsiynoyi diyal'nosti pidpryyemstv budivel'noyi haluzi [Implementation of a comprehensive system for evaluating the effectiveness of innovation activities of construction companies]. *Marketynh i menedzhment innovatsiy*, no. 1, pp. 135–144. (in Ukrainian)
 - Heorhiadi N. (2009) Intehrovani systemy upravlinnya ekonomichnym rozvytkom mashynobudivnykh pidpryyemstv [Integrated management systems for economic development of machine-building enterprises]. L'viv: vydavnytstvo Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika", 336 p. (in Ukrainian)
 - Kniaz S. (2010) Transferynyy potentsial innovatsiynoho rozvytku mashynobudivnykh pidpryyemstv [Transfer potential of innovative development of machine-building enterprises]. L'viv: vydavnytstvo L'vivs'koyi politekhniky, 332 p. (in Ukrainian)